

SdBB brabantse se boerderijen, bijge ebouwen, erf en cult tuurlandschap.

De boerderij aan het Pepereind in Cromvoirt won de Boerderijenpluim 2015.

Nieuwsbrief

111
dec 2015

In deze Nieuwsbrief:

Schutskooien

- Historie
- De Schutter
- Schutten in de schutskooi
- De schutskooi
- Ijzeren exemplaren

Boerderijenpluim gaat naar Cromvoirt

- Uit het juryrapport
- Rosmalen ook bijzonder
- Advies

Activiteiten

- Snoeicursus groot en klein fruit 2016
- Filmpje over bouw van een waterput
- Vriendendag SdBB 2 april 2016

Gesignaleerd: nieuwe boeken

- De Dynamische Hoeve
- Landgoed Velder en Landgoed Heerenbeek
- Canon van het Groene Woud

Schutskooien

In het begin van de 14e eeuw kregen veel dorpsgemeenschappen van hun heer, meestal de hertog van Brabant, de woeste gronden in hun omgeving in eeuwigdurende erfpacht. Zij betaalden hiervoor een eenmalige geldsom en daarna ieder jaar een cijns. Vanaf toen had de gemeenschap het 'vrije vruchtgebruik' van deze gronden. Ze worden daarom aangeduid als gemeenschappelijke gronden of "gemeynt". De "gerechtigden" mochten hier bijvoorbeeld hun vee laten grazen, turf en plaggen steken en heistruoisel verzamelen. Om overbewing en ander misbruik tegen te gaan werd het gebruik van de gemeynt aan regels gebonden, de zogenaamde "keur". In de keuren werd bijvoorbeeld bepaald hoeveel turf er gestoken mocht worden of hoe lang iemand heide mocht maaien (de heimaat). Tevens werd vastgelegd welke boete (de "breuk") iemand moest betalen bij overtreding van de keur. Een belangrijk onderdeel van de keur is het recht om vee te laten grazen op de gemeynt. Dat gold uiteraard alleen voor de mensen die "gerechtigd" waren en gezamenlijk ook de jaarlijkse cijns betaalden. Het gold dus zeker niet voor bewoners van het aangrenzende dorp, want die hadden hun eigen gemeynt en waren alleen daar en niet elders "gerechtigd". Veelal werd al direct bij de uitgifte van de gemeynt vastgelegd dat vreemde dieren "geschut" mochten worden. "Schutten" wil zeggen de vreemde beesten in of achter een "schut" of "schot" te zetten. Ze werden opgesloten in een schutskooi.

De schutter

De dorpsgemeenschap had daarvoor doorgaans een zogenaamde schutter in dienst. De schutter had als taak het bewaken van de gemeynt en onrechtmatig gebruik tegen te gaan. Soms wordt de schutter als "*forestarius*" of "vorster" aangeduid. Dit herinnert aan zijn oudste taak: het waken over de hertogelijke bossen. We zouden dat nu een boswachter noemen. Die oude taak zien we bijvoorbeeld bij de schutter van Someren uit 1327, waar sprake is van het "bewaken" van de gemeynt. De naam "schutter" wijst er op dat al snel zijn belangrijkste taak bestond uit het schutten: het in arrest nemen van vreemd vee, dus vee zonder weiderecht, dat hij op de gemeynt aantrof, maar evenzo het vangen en opsluiten van vee dat ingebroken was in particuliere akkers en weiden. Aanvankelijk immers konden koeien, schapen en paarden loslopend op de gemeynt grazen in plaats van binnen omheinde weilanden. Juist de akkers en andere particuliere velden werden omheind met dicht begroeide wallen om te voorkomen dat het loslopend vee (en wild) op de akkers kon komen. Ook op de grens tussen twee gemeynten van buurdorpen werden soms begroeide wallen of landweren aangelegd, zodat loslopend vee van de burenen op de eigen gemeynt ging grazen.

De schutter was een ambtenaar en hij kreeg een jaarlijks tractement en (bijvoorbeeld in Eersel) "*alle twee jaaren een nieuwen rok*". In de loop van de tijd kreeg de schutter ook weer andere taken toebedeeld. In Liempde bijvoorbeeld moest de schutter in de 18de eeuw

minstens drie keer per week 'de hoeken van de Heerlijkheid' rondgaan om bedelaars, schooiers en vagebonden te weren en gevangen te nemen. Toen in 1811 ons land bij Frankrijk werd ingelijfd, veranderde de naam van schutter in "garde champêtre". In het Nederlands betekent dat "veldwachter".

Schutten in de schutskooi

De schutter lette vooral op vreemde beesten en beesten die anderen benadeelden. Deze sloot hij op in een schutskooi. De eigenaar kon het vee terugkrijgen tegen betaling van een boete: het schutgeld. Kon hij dat niet, dan werd het vee publiek verkocht, wat ook gebeurde als de eigenaar niet kwam opdagen. Het schutgeld was een vooraf vastgesteld bedrag per dag en "per schot". En is dat nu per beest of per eigenaar? In 1639 ontstond er een conflict tussen Heitrakse boeren (Deurne) en Asten. In Asten had men twee Heitrakse koeien geschut en men eiste een gulden schutgeld per dier terwijl die van de Heitrak beweerden dat bij het schutten van vee altijd één gulden voor alle dieren samen betaald was. Het schutten en het schutgeld bleef eeuwenlang een bron van onderlinge dorpswisten. Maar meer nog dan om het schutgeld ging de onenigheid vaak over de vraag waar precies de grens lag.

In Liempde is een authentieke schutskooi gemaakt aan de Schutstraat.

De schutskooi

Elk dorp had minstens één schutskooi, soms in de kern van het dorp, maar meestal daarbuiten op de gemeynt. Uit dorpsrekeningen weten we dat met regelmaat de houten schutskooi gerepareerd of vernieuwd moest worden. Uit diverse plaatsen zijn bestekken van schutskooien in archieven bewaard gebleven. De schutskooi is in het algemeen een relatief kleine omheinde ruimte om het geschutte vee op te sluiten totdat het door de eigenaar werd opgehaald. Het is nooit overdekt en volgens oude bestekken zijn de 18de eeuwse schutskooien helemaal van hout. De afmetingen verschillen wel. Alhoewel de onderlinge afstand van de staanders kan verschillen is vooral het aantal staanders dat nodig was voor de schutskooi een goede maat van de afmetingen. In Liempde is een authentieke schutskooi gemaakt van 8 staanders. In Veghel werd in 1664 ook een schutskooi gemaakt van 8 staanders, die in 1777 vervangen werd door eentje van 12 palen. In Deurne waren in 1738 liefst 16 palen nodig. "*lang 9 voeten, dik 8 bij 6 duim, die in een achtkant gezet moeten worden. Van iedere achtkant moeten de planken 11 voet lang, 1 duimdik en 8 duim breed, en hoog 4 planken, door de palen te werken.*" Ook uit de andere bestekken wordt duidelijk dat tussen de staanders meerdere horizontale balken, doorgaans "scheijen" genoemd, boven elkaar moesten worden aangebracht. Het was nodig om "*de scheijen en de palen in en door te werken en alle vast en digt in malkanderen opsluyten met een 3/4 duyms houtere*

De schutskooi in Dieden is inmiddels een rijksmonument.

nagel, yder scheij in alle de paale en de palen prexies even ver van malkanderen verdeelen”.

Ook moest er steeds een hek aanwezig zijn. In Schijndel anno 1791: *“het selfde hekken afhangen met goede swaare panduymen, de pin van den duym lang 5 duym met weerhaaken daar aan”.* Van deze Schijndelse schutskooi weten we dat er 12 palen nodig waren en werkelijk alle maten van alle onderdelen werden voorgeschreven, inclusief de onderlinge afstanden. Het Schijndelse exemplaar moest ook geverfd worden: *“den aanneemer zal de voorschreve schutskooy tweemaal moeten verven eerstmaal met best loot wit en swartzel met goede gekookte lijnoly en als die droog is zal den aanneemer daar op moete verven een olijfkleur van geel verff en swartzel met goede gekookte lijnoly gemengelt en de selfde verff bijde keeren wel instrijken”.*

Ijzeren exemplaren

De 19de eeuwse exemplaren waren niet langer voor 100% hout, maar hadden bijvoorbeeld stenen pilasters met ijzeren stangen, zoals in Berghem. In Den Dungen zijn de staanders nog van hout. In Maasland (Teefelen, Geffen, Nuland, Berchem, Dieden, Schayk) zijn nog in de 20ste eeuw schutskooien gemaakt en die waren helemaal van ijzer. De schutskooi aan de Maasdijk in Dieden dateert van 1915 en is inmiddels een rijksmonument.

Boederijenpluim gaat naar Cromvoirt

Op 12 november 2015 werd in 't Spectrum in Schijndel door SdBB de Boederijenpluim 2015 uitgereikt. De pluim wordt door onze Stichting samen met Brabants Heem uitreikt aan de eigenaar die met de restauratie/renovatie en/of herbestemming van zijn/haar boerderij of bijgebouw een bijzondere prestatie heeft geleverd. De Boederijenpluim 2015 ging naar een boerderij in Cromvoirt, die de omslag van deze Nieuwsbrief tooit.

Een jury beoordeelde de objecten die kandidaat werden gesteld. De belangrijkste criteria zijn:

- Architectuurhistorische criteria;
- Bouwhistorische criteria;
- Landbouwhistorische criteria;
- Ensemble- en landschappelijke waarden.

Hieronder citeren we uit het juryrapport, dat in zijn geheel ingezien kan worden op onze website.

Uit het juryrapport

De jury was unaniem in haar oordeel aan welke boerderij “De Pluim” kon worden toegeschreven.

Hoewel twee boerderijen duidelijk geen grote verschillen in waardering tonen en heel erg dicht bij elkaar kwamen qua waardering voor de Boederijenpluim 2015, min of meer hetzelfde scoorden en er helaas maar eentje als eerste kan eindigen, heeft de boerderij uit Cromvoirt de voorkeur gekregen. Deze boerderij is een uitstekend voorbeeld - naast de andere - van hoe een boerderij kan worden herbestemd als (woon)boerderij. Daarbij is sprake van zeer goede en eigentijdse (tijdelijke) oplossingen, zowel ruimtelijk gezien als behoud van complete gebintconstructies. Het zijn voorbeelden voor eigenaren, doch vooral voor architecten van hoe kan worden omgegaan met ruimtelijkheid, de inbouw van ruimten of het achterwege laten van ingrepen.

De belevingswaarde van de boerderij in Cromvoirt is bijzonder hoog en de instandhouding van de vele onderdelen wordt eveneens hoog gewaardeerd. Met zeer veel gevoel voor de historische waarde en betekenis van de onderdelen van deze boerderij, is deze zeer geslaagd eigentijds gerestaureerd. Aan het uiterlijk zijn geen grote wijzigingen uitgevoerd. Terughoudendheid, eenvoud en harmonie, zijn steekwoorden waarmee de kwaliteit van deze restauratie is uitgevoerd. Niet de persoonlijke ideeën maar de bestaande boerderij was het vertrekpunt en vormde de uitgangspunten.

Rosmalen ook bijzonder

De boerderij in Rosmalen die nog niet geheel afgewerkt was, op wat kleinigheden na, verdient in feite zeker ook een pluim. Zoals hieronder opgemerkt was de ruimtelijkheid van het voormalige bedrijfsdeel voorbeeldig opgelost met de verdieping / vides, het zicht vanuit beneden naar boven en de materiaalkeuzes van onder andere open balustrades met staaldraden en hardglazen puien. Ook een complement naar deze architect(e) en de eigenaren. Helaas voor hen is er maar één Boederijenpluim 2015, misschien een volgende keer wel, want men vrij is om weer mee te dingen.

Onder de boerderijen waren er enkele die al generaties lang in familiebezit van de betreffende eigenaar waren, maar er waren ook boerderijen die meer recent door de eigenaren gekocht en verbouwd waren. Het nemen van een dergelijk grote stap verdient in feite al een pluim. Het doel van de Boederijenstichting is het stimuleren van de instandhouding van de boerderij. De criteria om te komen tot een beslissing over wie dit jaar de pluim verdient, is daar dan ook van afgeleid. Het gaat dus niet om wie de mooiste boerderij heeft maar om de opdrachtgever, die door zorgvuldige weloverwogen uitgangspunten te kiezen, in stand houdt wat van belang is voor de geschiedenis van de boerderij.

Advies

Niet alle verbouwingen onder de aanvragen voor de boederijenpluim waren geheel gereed. De jury adviseert die eigenaren waarvan de boerderij nog niet afgewerkt was, om de volgende keer opnieuw deel te nemen. Verder adviseert de jury aan aspirant bouwers, om zich door ter zake deskundigen te laten adviseren. Deskundigen zijn niet per definitie de aannemers of de bureaus maar gespecialiseerde architecten / bouwkundigen met ruime decennia lange ervaring in restauratie. De mate waarin men advies inwint, betaalt zich uiteindelijk in de regel terug in de kwaliteit van de boerderij en in de financiële waarde van de boerderij.

Complimenten voor deze inspanningen en voor het behoud van kostbaar historisch en cultureel erfgoed voor ons nageslacht!!

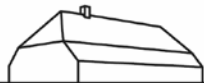
De jury, bestaande uit:

- mr. Otte Strouken, bestuurslid Brabants Heem
- ir. Wim Beelen, architect en bouwhistoricus
- Jos Bertens, boederijdeskundige
- Joop Steenbakkers, bouwkundige en vz werkgroep Advisering SdBB

De boerderij in Rosmalen miste net de Boerderijenpluim 2015

SCHAMP

Bouwkundig advies

- ▶ Ontwerp
- ▶ Bouwhistorisch onderzoek
- ▶ Advies
- ▶ Bouwbegeleiding

Tel. 0493 - 380355

www.schamp-bouwkundigadvies.nl

RESTAURATIE - RENOVATIE - RECONSTRUCTIE - HERBESTEMMING

ACTIVITEITEN

Kijk op onze website of facebookpagina voor actuele informatie over alle activiteiten.

Snoeicursus groot en klein fruit 2016

SdBB organiseert begin 2016 weer snoeicursussen. Er is een cursusdag voor het snoeien van hoogstam fruitbomen: appel, peer, pruim, noot, kers en een snoeidag voor klein fruit: braam, rode bes, zwarte bes, framboos en taybes.

Op beide dagen wordt begonnen met theorie, maar daarna de toepassing ervan en de praktijk van het daadwerkelijk snoeien. Bij het theorie gedeelte wordt ingegaan op de achtergronden van de groei- en snoeiregels. Er wordt uitleg gegeven over achterstallig onderhoud, vormsnoei, verjongings snoei, maar ook over het praktisch gebruik van gereedschap en onderhoud van gereedschap. Na een korte demonstratie gaat elke deelnemer zelfstandig aan de slag in een boomgaard of klein fruitaanplant.

Tijdstip: zaterdag **30 januari 2016** cursusdag over hoogstamfruit en zaterdag **6 februari 2016** cursusdag kleinfruit.

Men kan zich voor beide dagen opgeven, maar het is natuurlijk ook mogelijk om aan één cursusdag deel te nemen. Voor Vrienden van SdBB zijn de kosten per cursusdag € 30,- Anderen kunnen deelnemen voor € 50,- Voor dezelfde prijs is het mogelijk je aan te melden als Vriend van SdBB (€20,-) en daarna deelnemen voor €30,- Aanmelden vóór 15 januari 2016 bij Cees Sleutjes en tegelijkertijd het betreffende bedrag overmaken op de rekening van de Stichting de Brabantse Boerderij: NL 79 RABO0152028382. Graag daarbij vermelden: snoeien hoogstamfruit 30-01-2016 en/of snoeien kleinfruit 06-02-2016.

Een deelnemer die een te snoeien boomgaard met hoogstam heeft in Brabant kan zich aanmelden als cursuslocatie. Dan even contact opnemen met Cees Sleutjes. Hij beoordeelt of de locatie geschikt is. Anders zal de cursus worden uitgevoerd in de omgeving van Liempde. Informatie over de locatie ontvangt elke deelnemer later.

Bij onwerkbaar weer wordt de cursusdatum 2 weken opgeschoven. Ook daarover ontvangt u bericht. Geef daarom bij de aanmelding uw telefoonnummer en E mailadres op waarop U bereikbaar bent.

Verdere informatie bij Cees Sleutjes tel 0411 632726 of op het E Mailadres snoeien.sdbb@outlook.com

Fruitbomen bij een boerderij in Esbeek

ZANDENBOUW

bouw- en restauratiebedrijf
www.zandenbouw.nl

Aarle-Rixtel
0492-830044

Filmpje over bouw van een waterput

SdBB werkt samen met andere organisaties nog steeds aan het terugbrengen van waterputten op boerenerven. Met regelmaat hebben we daarover geschreven. Eén van de eigenaars van zo'n nieuwe put, Kees Beekmans, maakte een bijzonder fraai "filmpje" van de bouw

van een put. Het filmpje met als titel "SdBB-erfgoedproject authentieke waterput" is te bekijken op onze Facebookpagina en op de videosite Vimeo.

Vriendendag SdBB 2 april 2016

Het lijkt nog ver weg maar de organisatie voor de vriendendag SdBB 2016 is in volle gang. Volgend jaar gaan we een "rondje Den Bosch" doen onder leiding van Jos Bertens. Op deze dag zullen we 6 boerderijen bezichtigen, veel ervaringen uitwisselen en we gaan er natuurlijk ook een gezellige dag van maken.

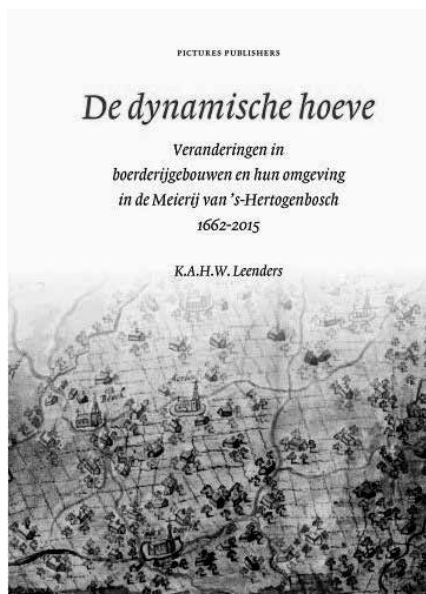
Reserveer al vast in de agenda: Vriendendag SdBB 2016 "Rondje Den Bosch" op zaterdag 2 april 2016. Begin 2016 wordt u verder geïnformeerd over de inhoud van deze inspirerende vriendendag. Team Vriendendag: Johan Jansen, Jos Bertens en Ted van de Loo

GESIGNALEERD: NIEUWE BOEKEN

De Dynamische Hoeve

Onlangs werden bij verschillende gelegenheden een aantal nieuwe boeken gepresenteerd die voor Vrienden van SdBB zeker interessant zijn. Over het boek "De Dynamische Hoeve" van Karel Leenders schreven we in de vorige Nieuwsbrief al een en ander. De presentatie van het boek over de Aarlese Hoeve in Best is op 3 december. Een bericht daarover komt in de volgende Nieuwsbrief.

Alle boeken zijn verkrijgbaar via www.PicturesPublishers.nl. Klik op "Streekboeken".

Landgoed Velder en Landgoed Heerenbeek

Oorsprong en toekomst van twee natuurparels in Het Groene Woud. Twee prachtige natuurparels in Het Groene Woud met een rijk historisch verleden. Op initiatief van Natuurwerkgroep Liempde en Stichting Kèk Liemt is er een ruim geïllustreerd boek van meer dan 400 pagina's geschreven over deze twee landgoederen. Het omschrijft de geschiedenis vanaf de Middeleeuwen tot heden, maar er wordt ook gekeken naar de toekomst. Diverse interessante onderwerpen en ontwikkelingen komen aan bod, zoals de unieke grenswallen die van zeer landschappelijke waarden zijn, de sterrenbos-structuur op Landgoed Velder, de geschiedenis van het eigendom van de landgoederen en de aanwezige monumentale panden. Het boek is ontwikkeld onder leiding van Stichting Natuurprojecten Liempde in samenwerking met vele betrokken partijen, waaronder de familie Van Boeckel (eigenaar Landgoed Velder) en Brabants Landschap (eigenaar Landgoed Heerenbeek). Het is geschreven door Ger van den Oetelaar.

Canon van het Groene Woud

Binnen het project Canon van Het Groene Woud worden diverse deelprojecten gerealiseerd, die onder meer geleid hebben tot zichtbare landschapselementen en een uitgebreide website (www.landschapscanonhetgroenewoud.com).

Nu is er ook het boek van de hand van Jan van der Straaten: "Canon van het Groene Woud, Ontwikkeling van landschap, natuur en bewoning". Wat is er zo bijzonder aan het Groene Woud? Wat zijn de belangrijkste factoren die een rol hebben gespeeld bij de landschapsvorming? In hoeverre zijn er van het vroegere landschap nog elementen aanwezig? Het boek geeft op deze en andere vragen duidelijke antwoorden en geeft tegelijkertijd een historisch overzicht. Na het lezen weten we wat er van het verleden in het huidige landschap te zien is.

Publicaties SdBB

Historische boerderijen in Het Groene Woud.

Handreikingen voor het behoud van het ruraal erfgoed.

Erfgoed in de Meierij.

Bijgebouwen op boerenerven.

Historische boerderijen in Baronie en Markiezaat.

Handreikingen voor het behoud van het ruraal erfgoed.

Historische boerderijen van Peelland tot Land van Cuijk.

Handreikingen voor het behoud van het ruraal erfgoed.

Traditionele boerenlandschappen, boerenerven en landbouwhuisdieren in Noord-Brabant.

Meer informatie: www.debrabantseboerderij.nl

Riet- en dakdekkersbedrijf

De Laet

Julianastraat 9
5087 BB Diessen
Tel: (013) 504 6174
Fax: (013) 504 6175

Voor al uw
reparatie,
onderhoud en
nieuwe rietdaken

www.delaat-rietdekkers.nl

't Achterhuis[®]

historische bouwmaterialen bv

since 1965

tegels, houten vloeren, stenen, poorten
schouwen, tuinaccessoires, sanitair etc.

Bouw Antiek

Kreitemolenstraat 92
5071 BH Udenhout (N.Br)
Tel. 013 - 511 1649

www.achterhuis.nl

SdBB brabantse se boerderijen, bijge ebouwen, erf en cult tuurlandschap.

De Stichting de Brabantse Boerderij zoekt Vrienden. Al vanaf € 20,- per jaar bent u Vriend van onze Stichting. Voor onze Vrienden hebben we wat over. Zo ontvangt u viermaal per jaar onze Nieuwsbrief, waardoor u op de hoogte blijft van onze activiteiten. Ook krijgt u korting op onze publicaties en cursussen en u kunt deelnemen aan onze jaarlijkse Vriendendag. U kunt zich aanmelden op onze website, waar u ook ons volledige aanbod van diensten vindt.

STICHTING DE BRABANTSE BOERDERIJ VOOR BOERDERIJ, ERF, LAND EN ERFGOED

Secretariaat:
Monumentenhuys Brabant,
Markt 9,
4931 BR Geertruidenberg

Het bestuur van de Stichting De Brabantse Boerderij, voor boerderij, erf, land en erfgoed wordt gevormd door:

Vriendenadministratie:
Berewoutstraat 69,
5211 DJ 's-Hertogenbosch
telefoon: 06-51485271
pieter.jacobs@home.nl

- **Ger van den Oetelaar** (voorzitter), Liempde
- **Jan Kerkhof** (vice-voorzitter), Boerdonk
- **Jan Aalders** (secretaris), Schijndel
- **Pieter Jacobs** (penningmeester), 's-Hertogenbosch
- **Johan Jansen**, Middelbeers.
- **Pieter Parel**, Den Hout
- **Elke de Rooij**, Raamsdonksveer
- **Joop Steenbakkers**, Schijndel
- **Lisette Ooms**, Breda
- **Ted van de Loo**, Middelbeers

Redactieadres:
Kromstraat 1,
5421 XZ Gemert
telefoon: 0492-363165
jantimmerscultuurhistorie@gmail.com

SdBB brabantse
se boerderijen, bijge
ebouwen, erf en cult
tuurlandschap.

www.debrabantseboerderij.nl

U vindt ons ook op facebook:
www.facebook.com/stichtingdebrabantseboerderij